

راه‌دشوار مناظره!

بررسی و نقد کتاب «مناظره»

✦ طاهره جعفری

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و پژوهشگر اداره کل پژوهش‌های رادیو

چکیده

مناظره، مطالعه و دقت دونفر اندیشمند و صاحب‌نظر درباره موضوع یا موضوع‌های خاص و سپس، اعلام نظرهایشان به صورتی آشکار و شفاف است. هدف از مناظره، تبیین حقایق و واقعیات و تشریح آنها برای مخاطبان و ناظران به‌منظور دستیابی به آنچه هست و آنچه باید باشد و آنگاه گزینش بهترین دیدگاه و نظر از سوی آنهاست. الزامات و ضرورت‌های شکل‌گیری یک مناظره سالم عبارت‌اند از:

- بی‌طرفی کامل برگزارکنندگان و مجریان مناظره و خودداری از پیش‌داوری، موضع‌گیری و حمایت مستقیم و غیرمستقیم از یکی از دوطرف مناظره؛
- وجود امکانات برابر و مساوی برای دوطرف مناظره؛
- وجود امنیت و آزادی برای دوطرف چه در زمان اظهارنظر و چه پس از آن.

براساس قواعدی که ذکر شد، برگزاری یک مناظره سالم می‌تواند در راستای توسعه فکری و یا سیاسی موضوع مورد مناظره گامی اساسی تلقی شود و چنانچه این قواعد رعایت نشود و توجهی به این الزامات و ضرورت‌ها نشود، جلسه مناظره می‌تواند به جدلی زبانی تبدیل شود که نتایج آن به‌جز تخریب دوطرف چیزی دربر نخواهد داشت. اگر به نمونه‌های عینی مناظره در دوران پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی بنگریم، یکی از شاخص‌ترین و موفق‌ترین مناظره‌های انجام‌شده، مناظره شهید آیت‌الله دکتر بهشتی با نمایندگان گروه‌های دگراندیش و معاند نظام و پخش آن از سیمای جمهوری اسلامی ایران است که در آن مناظره به‌یادماندنی، صلابت، وقار، صبر و تحمل و بزرگواری و درعین حال استدلال و اقامه براهین عقلی و منطق محکم آن عالم مجاهد و بی‌نظیر خودنمایی می‌کرد؛ صحنه‌ای که نه تنها دلالت بر عظمت روح، عمق اندیشه و آستانه تحمل بالای شهید بهشتی داشت که به صراحت، عقلانیت و حقانیت نظام جمهوری اسلامی و پیشگامان مجاهدت در آن را به نمایش می‌گذاشت.

کتاب **مناظره** تلاش علی احمدی است در گردآوری و تنظیم مناظره‌های پخش‌شده از **رادیو ایران** امروز و **رادیو سراسری** دیروز که دفتر پژوهش‌های رادیو در سال ۱۳۸۷ آن را به چاپ رسانده است. کتاب مذکور دربردارنده سیزده فصل است که در شش موضوع مختلف، مناظره‌هایی را که با حضور افرادی با دیدگاه‌های گوناگون برگزار شده است، دربرمی‌گیرد. در فصل‌های اول تا سوم این کتاب بحث «آزادی قلم و بیان» به مناظره گذاشته شده است که مدعین با دیدگاه‌های متفاوت، آزادی را از منظر نظری همراه با بررسی جایگاه واقعی آن در جامعه

ایرانی قبل و بعد از پیروزی انقلاب مورد کنکاش قرار داده‌اند. در مجموع در این سه فصل گاهی عدول از قواعد مناظره به‌صورتی نامحسوس دیده می‌شود، اما روح کلی حاکم بر فضای مناظره نشانی از یک مناظره سالم دارد و در مجموع مباحث قابل قبول و دارای بار محتوایی خوبی ارائه شده است.

فصل‌های چهارم، پنجم و ششم موضوع «دین و آزادی» را به بحث گذاشته است. در این سه فصل نیز افراد شاخصی نظیر استاد حسن رحیم‌پورازغدی به‌همراه دکتر صادق زیباکلام دعوت شده‌اند که به‌خوبی آرای خود را در قالب مناظره‌ای مفید طرح کرده‌اند. البته در مواقعی بحث از حالت علمی خارج شده، شکلی جدل‌آمیز پیدا کرده است. اما با دخالت مجری برنامه، بحث به حالت عادی بازگشته است. ناگفته نماند در برخی موارد، مجری برنامه اصل بی‌طرفی را کنار گذاشته، به یکی از دوطرف مناظره تاخته است؛ به‌ویژه این کاستی در بحث آزادی بیان و در برخورد با خانم اعظم طالقانی دیده می‌شود. گاهی نیز مهمانان برای فرار از پاسخگویی در باب پرسش مخاطب خود (طرف مناظره) دچار حاشیه‌گویی شده‌اند و به‌طور موقت مدت کوتاهی مناظره را آن‌گونه که خواسته‌اند، پیش برده‌اند. آنچه در این مناظره‌ها ملموس است، تسلط ذهنیت و باورهای فکری دوطرف مناظره در جریان بحث است. افراد به سختی اعتقادهای فکری خود را کنار می‌گذارند که شاید همین موضوع باشد که گاهی بحث را جدل‌آمیز می‌کند.

در فصل‌های هفتم و هشتم این کتاب، بحث «حدود آزادی سیاسی در کشور» مطرح شده است، که ضمن پرداختن به مبانی قانون و حداقل آن با آزادی، مهمانان برنامه دیدگاه‌های خود را در این باره مطرح کرده‌اند. در این فصل‌ها، بحث نظارت استصوابی و قانون و جایگاه و نقش آن در آزادی در جامعه بررسی شده است. در این مباحث، تاحدی میان کارشناسان جدال لفظی صورت گرفته، فضای مناظره جدل‌آمیز شده است.

فصل‌های نهم و دهم این کتاب به «گفت‌وگوی تمدن‌ها» پرداخته است. در این مناظره - به‌ویژه در شروع اولین جلسه این بحث - یکی از کارشناسان به رد یک نظریه علمی پرداخته است؛ درحالی که هیچ استدلال علمی برای ابطال این نظریه ندارد و سخن خود را با این عبارت که: «در اینکه نظریه هانتینگتون غلط است هیچ تردیدی نیست» شروع می‌کند که اینگونه با صراحت ابطال یک نظریه توسط فردی که خود در مقام نظریه‌پردازی نیست، خارج از قواعد مناظره است. در عین حال مباحث جالب‌توجهی در مورد نظریه «برخورد تمدن‌ها» و دیدگاه مقابل آن که «گفت‌وگوی تمدن‌ها» است، مطرح شده است. مجری این مناظره نقش بسیار خوبی در هدایت جریان مناظره داشته است؛ به‌گونه‌ای که هرگاه دوطرف به حاشیه می‌روند بحث را به جریان اصلی هدایت می‌کند.

فصل یازدهم کتاب، «قانون مطبوعات» را مورد کنکاش قرار داده است و دوطرف مناظره در مورد مشکلات این قانون و اجرایی‌نشدن آن مباحثی را مطرح کردند. همچنین، درباره فقدان همکاری برخی دستگاه‌ها و نهادها یا سازمان‌ها با مطبوعات به‌عنوان متولیان اطلاع‌رسانی به عموم مردم در اینکه اطلاعات لازم را در اختیار آنها قرار دهند، مباحث خوبی طرح شده است. نکته خوبی که در این فصل ملاحظه می‌شود، آن است که دوطرف مناظره در عین اینکه در مواقع لازم مخالف نظرهای یکدیگر صحبت می‌کنند، اما نقد نظرهای یکدیگر را فقط در قالب انتقاد نمی‌بینند، بلکه در مواردی نیز که با همدیگر رأی مشترک دارند بیان می‌دارند، که این از اصول مناظره است.

در فصل‌های نهایی (دوازدهم و سیزدهم) کتاب، درباره «زن و توسعه سیاسی» بحث شده است که به موضوع «حق انتخاب کردن» و «حق انتخاب شدن» در مورد زنان پرداخته و روند مشارکت سیاسی زنان در ایران و جهان را به بحث گذاشته است. در این دو فصل، اختلاف نظر سیاسی مهمانان باعث انحراف از مسیر مناظره نشده است، بلکه مباحث، بیشتر یکدیگر را تکمیل کرده‌اند.

در پایان، می‌توان نقدی کلی به کتاب مناظره وارد کرد و آن اینکه، این کتاب مناظره‌های انجام‌شده در سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۹ از صدای جمهوری اسلامی را گردآوری و تنظیم کرده است، در حالی که در سال ۷۸۲۱ به چاپ رسیده است که فضای اجتماعی و سیاسی جامعه در سال‌های پخش مناظره و سال انتشار آنها در قالب کتاب کاملاً باهم متفاوت بوده است و شاید اگر در زمان فعلی چنین موضوع‌هایی به‌مناظره گذاشته می‌شد، مباحث متفاوتی را دربرمی‌گرفت. اما نقطه قوت این مجموعه آن است که تا حدی می‌تواند در آموزش مناظره و روشن‌سازی قواعد آن کمک کند و مبین آن باشد که این بحث‌ها در مجموع از اصول مناظره - جز در مواردی معدود - پیروی کرده‌اند.